

המכון לחקר המתודולוגיה של המודיעין

המרכז למורשת המודיעין

מודיעין תרבותי באמצעות ספרות פופולרית:

מה ניתן ללמוד על הפלסטינים באמצעות הספר "פשע ברמאללה"?

במת אורח

ר. 1

22.01.21

כיכר אל-מנארה שברמאללה. קרדיט: Wikimedia

הספר "פשע ברמאללה" יצא לאור בשנת 2017. הסופר עבאד יחיא, סוציולוג בהכשרתו, עמד

כריכת הספר "פשע ברמאללה". מתוך האתר של NCAC

במרכזה של סערה ציבורית שהתעוררה בעקבות פרסום הספר. גורמים שמרניים האשימו אותו בשבירת מוסכמות ובשימוש בלשון בוטה. הפצת הספר בשטחי הרשות והרצועה נאסרה ויחיא הפך לגולה ועבר לקטר, שם הצטרף למרכז הערבי למחקרים וחקר מדיניות שבראשות עזמי בשארה. הספר ממוקד בחייהם של צעירים פלסטיניים, אך מספק שיקוף של כלל

¹ משרת באמ"ן

החברה הפלסטינית, בדגש על זו שבגדה המערבית. בנוסף, הספר שוזר בין מציאות חיי היום-יום של הצעירים לבין נוכחות הסכסוך הישראלי-פלסטיני בגדה המערבית והנעשה בסביבה הערבית ובמדינות העולם וכל זאת בצל התפתחות המדיה החברתית.

במאמר אמחיש מספר תובנות אודות התרבות והחברה הפלסטינית שניתן להפיק בעזרה הספר ובהמשך אתייחס לתובנות מודיעיניות שניתן להפיק מקריאת ספרות באופן כללי.

הספר מציף **סוגיות מרכזיות בהלך הרוח הפלסטיני**, בדגש על זה שבקרב הצעירים ולהלן המגמות שיחיא ביקש להמחיש בספרו.

1. **המדיה החדשה והסלולר כמשני תודעה** עבור הדור הצעיר וכצוהר רחב לתכנים מערביים, בלתי מהוגנים בחלקם, הנצרכים מצד שני הקצוות: הומוסקסואלים ובעלי רקע דתי כאחד.
2. **הניתוב לביצוע פעילות טרור יכולה להתקיים במגוון מסלולים**: מתוך אדיקות דתית והשתייכות לחמאס; מתוך רקע דתי במקביל לחיי הפקרות; מתוך להט לאומני וכתוצאה מאובדן דרך לאחר איבוד עניין בלאומית המסורתית.
3. דור ההורים בסביבה המזוהה עם חמאס מגבה הבחירה בטרור של דור הצעירים שצומח בקרב, לעומת דור ההורים **בזרם הלאומי**, אשר כחלק מאובדן הדרך, **מעדיף שהצעירים יסתפקו בפוליטיקה הארגונית ובסיסמאות ויפנו לדרכים אחרות**.
4. **מי שיכול רוצה ורוכש השכלה גבוהה, אך במעלה הלימודים מפתח תחושת "חמיצות" הולכת וגוברת** באשר לתוחלת הלימודים לעומת רכישת ניסיון מקצועי ישים.
5. **השהייה בקמפוסים מעמיקה את הפערים** בין החיים במרחב הפריפריאלי לזה של מרכזי הערים ואת השסע הבין דורי. הנשים בדרך ללא מוצא אחר זולת נישואים מוצלחים עם גבר בעל הכנסה, במקרה הטוב. **בעיני דור ההורים עדיין יש תוקף למעגל המקודש של תעודה-משרה-משכורת-אדמה**.
6. **תעשיית סקרי דעת הקהל אינה אלא זיוף** והנתונים מנוצלים לצרכים פוליטיים.
7. **ניכור של הצעירים כלפי בעלי ההון**, האדמות והנכסים המנותקים משאר הציבור ודואגים רק לכיסם.
8. **הדימוי העצמי של הצעיר מותאם לאהדת קבוצות הכדורגל הספרדיות** המסמלות, לחלופין, עוצמה ועליונות, לעומת בינוניות ונחיתות.
9. **בן מחנות הפליטים המגיע לסביבה העירונית מצוי בתחתית הסולם החברתי** ומתקשה "לנפץ את תקרת הזכוכית" לשם קידומו האישי.

בנוסף, **הספר מהווה דוגמה לאופן בו פריט ספרותי מלמד על אוכלוסייה והסביבה החברתית בה היא חיה** ולהלן המחשות בולטות:

1. **המוניות הצהובות** מהוות את עיקר התחבורה הציבורית בגדה המערבית והן משמשות **מקום מפגש למגוון מרכיבי האוכלוסייה** במעמד הבינוני והנמוך; "מרכז העולם" בראייה של ראמאללה, היא "תחנת המוניות הצמודה למטה המשטרה, כמה צעדים מכיכר מנארה".
2. **ראמאללה כעיר של פערים** ושוני בין השכונות: הסטודנטים שוכרים את דירתם בסכום של 1500 ₪, באזור ביניים החוצץ בין שכונת אַם אלשַׁרְאֵיט העממית לבין שכונת אלמַסיון העשירה; "האלפיון העליון" חי בוילות מנקרות עיניים.

3. **מקומות הבילוי "המערבים"** של ראמאללה לא מוצגים כחלק ממרקם של עיר נאורה אלא כ"אקס טריטוריה" המהווה מפלט למגוון מבליים; הללו מסמלים מידה רבה את הצביעות החברתית ואת היכולת של בעלי מעמד, דוגמת פעילי המנגנונים הבכירים "לחיות בשני העולמות".

בהמשך ישיר לכך, להלן מחשבות על הפקת מודיעין מספרות:

צריכה של פריטי תרבות, מקומית או כזו המשקפת חצייה של גבולות פיסיים וחברתיים, מעמיקה את יכולת החוקר לצלול לרבדים עמוקים על מושאי המחקר – ציבורים, הנהגות, תופעות ומגמות.

ובכל זאת, אני חש שיש מקום לדייק מעט את השיח על הפקת מודיעין מספרות בהקשר של עולם המודיעין בעשור השלישי של המאה ה-21:

1. **יש להנחיל את התפיסה שאמנם ניתן ויש לבצע מחקר תרבותי על בסיס תעבורת השיח ברשתות החברתיות, אך אין לזנוח את עולם היצירה הספרותית.** הדברים אמורים הן לגבי היצירה היוצאת לאור בדרך המסורתית והן זו המופיעה ברשתות החברתיות. זאת ועוד, יש לתת את הדעת לכך שהתובנות המופקות מהן הן בדרך כלל על ניתוח ישיר של התוכן או של נתוני עתק.

2. **חסרה עשייה מחקרית המנתחת את אופן הכתיבה ואת פריטי המולטימדיה והאינטראקציות שהתווכים המקוונים מאפשרים כראי של התנהלות חברתית מסוימת.** לדוגמה: מחקר המשווה את מינוני ומאפייני תכני הפנאי בהשוואה בין קבוצות שונות, או מה ניתן ללמוד על היחס של הצעירים לדת מאופן אזכור הדת בפוסטים ובציוצים.

3. **אין להירתע מכך שעבוד ספרות אורך זמן ומכך שנבחרים פריטים שאינם חדשים.** הרלוונטיות נמדדת על פי השאלה המחקרית ולצורך כך, הספרות מספקת פריטים בעלי חיי מדף ארוכים. אם להדגים מהזירה המצרית: כותב רב המכר "בית יעקוביאן", עלא' אלסואני, פרסם בשנת 2017 את הספר "מועדון המכוניות של מצרים" העוסק במצרים של המחצית הראשונה של המאה העשרים, אך בעצם משרטט תמונה של מאפייני המחאה והפערים החברתיים של מצרים של היום.

4. **אין ספק שהעולם הספרותי בכלל ועולם הפרינט במיוחד נמצאים בנסיגה וקיים שיח ער בנושא בחוגי התרבות בעולם הערבי (המגובה במעט מדי נתונים ממשיים).** הספריות הציבוריות שוממות ובתי ההוצאה לאור בקרב מאסף על הישרדותם. על כן, **זולת במקרים חריגים, אין לראות בספר חדש או באוגדן שירים עדכני אמצעי שמשפיע על החברה.** גם כאשר נוצר פולמוס סביב ספר, **ההשפעה היא לרוב מעצם הפולמוס ולא בהכרח מתוך הפנמת המסרים על בסיס קריאתם.** למרות זאת, **דבר אחד לא השתנה והוא שהכותבים האיכותיים מביאים ליצירה הבנה עמוקה של הסביבה בה הם יוצרים** ורצוי שלא לוותר על התוודך הזה לשם מחקר החברה והתרבות.

5. **יש להתקדם מתפיסה לפיה צריכת הרובד התרבותי הינה בעיקר פעולה מחייבת עבור החוקר עצמו, כשכבת ידע שמסייעת לו, לכיוון של מחויבות להנגשה יעילה של הידע עבור הקהילות המודיעיניות הרלוונטיות ומעבר לכך, לצרכן הבכיר.** בראייתי, אין סיכוי ממשי לגרום לצרכני רוחב ולבכירים לקרוא עשרות עמודי פרוזה וניתוחים מלאים של קבצי שירה. גם אם מבוצעת עבודה בקהילת המודיעין או במיקור חוץ המעבדת את היצירות הספרותיות וממצה מהן

תובנות, הסיכוי שהצרכן יתקדם מעבר לתמצית התובנות נמוך ואין יכולת להעביר תובנה שנובעת מחוויית הקריאה בתמצית או "טופ 5". לרוב תמצית זו תישמע כמסרים שכבר מוכרים לצרכן.

לאור האמור בסעיף האחרון להלן המלצתי בהיבטי ההנגשה לצרכן המודיעיני של שנת 2020 :

1. יש למקד את עיקר המאמץ בהעלאת היכרות הצרכנים עם פריטים משפת המקור שלא תורגמו כבר לעברית ואשר עונים לשאלות המחקר הרלוונטיות למחקר החברתי המודיעיני הנוכחי.
2. על התוצר לשלב בין תובנות, "אמלו"ק² הפריט ודוגמאות בולטות בשפת המקור.
3. התוצר הכתוב הוא הבסיס אך תופס חשיבות משנית: יש ליזום סדנאות קצרות של קריאה מודרכת של התוצר בקבוצות קטנות (עמיתים ובכירים), תוך דיון בתובנות העולות מקריאת הטקסטים במקור. יש לעבד התוצר כך שיתאים להצגה בעת הדרכה על החברה האמורה ובימי עיון מקצועיים של קהילת הידע.
4. תוצר ההסכת (פודקאסט) מתאים להעברת המסרים והקראת הקטעים במקור, בדחיפה לצרכנים בכירים גם באמצעים האזרחיים האישיים (ברכב בדרכים, העיסוק אינו מסווג)³.
5. במידת האפשר, לייצר מפגש עם היוצרים בעקבות העיסוק ביצירתם (כבר אפשרי עם ספרות מאע"מית⁴).

² אמל"ק – ביטוי שכוונתו לצורך בתקציר ("ארוך מדי... לא קראתי").

³ פודקאסט באדיבות Ibet, פורטל התוכן המודיעיני של חטיבת המחקר העוסק בספר "פשע ברמאללה". ניתן למצוא את הפודקאסט בקישור - <https://bit.ly/365mloR>.

⁴ ספרות ממדינת איחוד האמירויות הערביות.